

формуванню самостійного мислення, підвищенню грамотності, всебічному вихованню дітей, збагаченню їхньої мови зразками народної мудрості, сприяє виробленню вміння свідомо ставитись до слова, послідовно і логічно викладати думку, вживати слова у властивому для них значенні.

Перспектива дослідження. Перспективою дослідження є підбір народознавчого матеріалу з метою формування і збагачення словника дошкільників із затримкою психічного розвитку народознавчою лексикою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі. К.: Вища школа, 2002.
2. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. К.: Видавничий дім «Перше вересня», 2005. 428 с.
3. Каліш В. А., Собко В. О. Загадка як засіб мовно-мовленнєвого розвитку молодших школярів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2009. Вип. 27. С. 166–170.
4. Картавая Ю. А. Использование фольклора в процессе музыкального воспитания дошкольников с нарушениями зрения / в условиях инклюзивного образования. *Књижевност за децу и њена улога у васпитању и образовању деце предшколског узраста : тематски зборник*. Учительски факултет у Врању, 2012. С. 333–342.

Невмержицька Наталія Степанівна

спеціальність 016 Спеціальна освіта. Логопедія, 4 курс,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка
Наук. керівник: Мілевська О.П., кандидат педагогічних
наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УМІНЬ СИНТАКСИЧНОГО СТРУКТУРУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

У статті висвітлено результати теоретичного аналізу процесу становлення синтаксичної структури мовлення у дошкільників. Розкрито сутність та значення умінь синтаксичного структурування для мовно-мисленнєвого розвитку дитини. Узагальнено особливості засвоєння синтаксичних структур дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення. Описано стан сучасного діагностичного інструментарію для дослідження синтаксичної структури мовлення у дошкільників. Проаналізовано методичні підходи стосовно вивчення умінь синтаксичного структурування у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Ключові слова: синтаксичне структурування, старші дошкільники, загальне недорозвинення мовлення.

Nevmerzhytska Natalia Stepanivna

specialty 016 Special education. Speech therapy, 4th year,
Kamyanets-Podilsky National Ivan Ogienko University
Science. supervisor: **Milevska O.P.**, Candidate of
Pedagogical sciences, Associate Professor

ON THE QUESTION OF RESEARCH OF SYNTAX STRUCTURING SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN WITH GENERAL SPEECH DEVELOPMENT

The article presents the results of theoretical analysis of the process of formation of the syntactic structure of speech in preschoolers, describes the essence and importance of syntactic structuring skills for language and mental development of the child. Peculiarities of assimilation of syntactic structures by preschoolers with general speech underdevelopment are generalized. The state of modern diagnostic tools for studying the syntactic structure of speech in preschoolers is described. Methodological approaches to the study of syntactic structuring skills in older preschoolers with general speech underdevelopment are analyzed.

Keywords: syntactic structuring, senior preschoolers, general speech underdevelopment.

Постановка проблеми. Важливим показником рівня мовленнєвого розвитку дошкільника є сформовані уміння синтаксичного структурування, які слугують для утворення словосполучень, речень згідно з мовними нормами. Опанування синтаксичними структурами сприяє розвитку вміння дитини виражати думку та є підґрунтям розвитку мислення [2, с.347].

У дітей із загальним недорозвиненням мовлення (далі ЗНМ) спостерігаються чисельні труднощі в опануванні мовленнєвими уміннями (Н.Жукова, Р.Левіна, О.Мастюкова, Ю.Рібцун, Є. Соботович, Л.Трофіменко, ін.). Типовими є порушення наповнюваності речень у лексико-семантичному і граматичному планах; речення та словосполучення тривалий час є аграматичними на обох рівнях граматики – морфологічному, синтаксичному.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми мовного синтаксису, становлення синтаксичної структури мовлення висвітлені у працях А. Бородич, В. Виноградова, О. Гвоздева, В. Глухова, Л. Калмикової, М. Лаврика, О. Леонтьєва, Т. Ушакової, С. Цейтлін, Л. Федоренко, О. Шахнаровича та ін. За умов типового мовленнєвого онтогенезу дитина опановує систему синтаксичного та морфологічного структурування в дошкільному віці (Л. Калмикова, С. Цейтлін), наприкінці якого у дітей зменшується кількість помилок побудови власних висловлювань. Старші дошкільники використовують повні поширені речення зі сполучниками та прийменниками, їм доступні складні синтаксичні конструкції (А. Богуш, О.Гвоздев) [2; 3].

Дослідження мовленнєвого дизонтогенезу, проведені Л. Андрусишиною, Л. Бартенєвою, Н. Жуковою, Є. Соботович, Л. Трофіменко, О. Мастюковою, О. Мілевською, В. Тищенко, Ю.Рібцун, Р. Лалаєвою, Е. Данілавічюте та іншими науковцями, показали, що дітям із ЗНМ дошкільного і молодшого шкільного віку властиві труднощі синтаксичного оформлення висловлювань.

Є. Соботович зазначала, що порушення формування синтаксичної структури мовлення у дітей із ЗНМ може бути двох типів. За першого типу характерно порушення морфологічного рівня – в даному випадку діти можуть утворювати лише двох-трьохслівні речення. Другий тип вирізняється порушенням як морфологічної так і синтаксичної структури. Це свідчить про виникнення у дітей проблем у засвоєнні семантичних компонентів та побудови синтаксичної структури речення [5].

За даними Ю.Рібцун, дошкільникам із ЗНМ властивий недостатній рівень засвоєння лексичної сполучуваності, обмеженість (відсутність) дієслів для побудови словосполучень і речень, порушення структурно-семантичної організації висловлювань. Ці чинники спричинятимуть порушень у засвоєнні умінь синтаксичного структурування дошкільниками означеної категорії.

У сучасній логопедії розроблений діагностичний інструментарій щодо виявлення сформованості різних компонентів мовлення у в тому числі для дослідження фразового мовлення за наявності ЗНМ (методики А. Малярчук, Г. Блінової, М. Савченко, О. Іншакової, О. Грибової, Н. Жукової, О.Мастюкової та ін.). Зміст більшості методик розроблений з урахуванням лінгвометодичного підходу, який зорієнтований на співставлення фактичного рівня розвитку у дитини із ЗНМ мовленнєвих знань, умінь, навичок з нормативними показниками розвитку мовлення дитини.

Водночас, для сучасної логопедії є важливими психолінгвістичні дослідження стосовно структури мовленнєвої діяльності (праці О. Леонтьєва, Є. Соботович, О. Шахнаровича, Д. Слобіна, І. Зімньої та ін.), оскільки вони орієнтують логодіагностику, логокорекцію на врахування специфічних і загальнофункціональних і механізмів мовленнєвої діяльності.

Метою нашого дослідження є аналіз методичних підходів до вивчення умінь синтаксичного структурування у дошкільників із ЗНМ.

Виклад основного матеріалу. Синтаксична структура мови і мовлення – це своєрідна система, впорядкована за лексико-граматичними та

семантичними правилами. У разі порушень синтаксичної структури наявні помилки у побудові висловлювань: неправильне узгодження слів, заміни або пропуски прийменників, сполучників чи інших структурних елементів висловлювань, невідповідність добору лексико-семантичних одиниць до контексту речення.

В цьому зв'язку, дослідження синтаксичного структурування у дошкільників повинно будуватись з урахуванням закономірностей та особливостей становлення цих умінь. З іншого боку, наукові розвідки у галузі мовознавчих дисциплін (лінгвістики, психолінгвістики) доводять, синтаксична структура мовлення реалізується у площині загальної структури мовленнєвої діяльності (А. Арушанова, Л. Виготський, О. Лурія, О. Леонтьєв, І. Зимня та ін.), яка має два рівні: рівень глибоких семантико-синтаксичних структур і рівень поверхневих мовних структур [1, с. 207].

Для правильного структурування висловлювання необхідна узгодженість двох рівнів граматики: морфологічного та синтаксичного. Дослідження О. Гвоздева, М. Жинкіна, О. Леонтьєва, О. Шахнаровича та ін. свідчать, що синтаксичні компоненти мови засвоюються дитиною раніше, ніж морфологічні. Тобто, опанування словосполученнями та реченнями випереджає засвоєння граматичних форм слів за умов нормотипового онтогенезу мовлення.

Опанування синтаксичного рівня граматичної структури мовлення має ряд закономірностей (О. Гвоздев, Д. Ельконіна та ін.) і відбувається шляхом поступового накопичення синтаксичних одиниць (структур). Базові синтаксичні структури засвоюються дітьми від 1 до 3 років: просте однослівне речення; двослівні речення з аморфних слів-коренів; двох-трьохслівні речення з узгодженням дії з об'єктом та з виокремленням особи як суб'єкту дії. Надалі синтаксис дитячого мовлення ускладнюється – з'являються речення з однорідними членами, зі сполучниками та прийменниками; вдосконалюються уміння узгоджувати слова у граматичних категоріях (рід, число, відмінок) і з'являються складні речення (складносурядні, складнопідрядні) [3, с 215].

Дошкільники із ЗНМ опановують синтаксичні структури специфічно: заміняють окремі слова у реченнях жестами; пропускають підмет або присудок; вживають семантично неточні слова; припускаються неадекватного порядку слів у синтаксичних конструкціях, що призводить до спотворення змісту висловлювання; відчувають додаткові труднощі на етапі поширення речень; не засвоюють складні речення. У важких випадках недорозвинення мовлення

у цих дітей спостерігається повна відсутність розгорнутого висловлювання (Л.Трофіменко, Р. Лалаєва, Н. Жукова, Н. Серебрякова ін.) [4, с.44; 6].

Зазначені характеристики процесу становлення синтаксичної структури мовлення в загальному та особливості опанування умінь синтаксичного структурування дітьми із ЗНМ повинні бути враховані під час розроблення відповідних діагностичних матеріалів.

Огляд вітчизняних розробок з питань діагностики мовленнєвих умінь у разі ЗНМ дозволив виявити окремі методики, які вміщують завдання для дослідження умінь синтаксичного структурування у дошкільників.

Зокрема, методика дослідження синтаксичної структури за Л. Трофіменко спрямована на виявлення стану сформованості навички розуміння семантико-синтаксичних зв'язків, вміння розуміти причинно-наслідкові зв'язки в реченнях. Дослідниця формулює такі діагностичні завдання: визначення вміння трактування синтаксичних значень слів у висловлюваннях; виявлення стану сформованості синтаксичних конструкції, їх типів за складністю; обстеження навички підбору відповідних семантичних значень слів, їх відмінювання та узгодження під час побудови речень. Л. Трофіменко пропонує у якості дидактичних матеріалів добирати сюжетні картинки (або серії зображень) з метою з'ясування у дитини навички самостійного складання речень [6, с.61]. Авторка зазначає, що поряд із вивченням особливостей опанування синтаксичними компонентами (прості речення, складні речення, в т.ч. з причинно-наслідковими смисловими зв'язками), є важливим обстеження об'єму висловлювань у дошкільників із ЗНМ; для цього вона пропонує використати прийом повторень: дитину просять відтворити речення після 2-3х-разового їх повторення логопедом. Критеріями аналізу Л. Трофіменко визначає; а) характер добору лексем, б) складність семантики лексем, їх варіативність, в) якісне наповнення (розуміння) і якісно-кількісне (правильність відтворення).

У методичних матеріалах, запропонованих Н. Могильовою, зазначено, що для з'ясування наявних у дитини аграматизмів в синтаксичних структурах необхідно дослідити вміння використовувати різні складові елементи синтаксичних конструкцій (сполучники, однорідні члени і т.д.). Серед завдань діагностики авторка визначає: доповнення фрази за логопедом; утворення висловлювань за сюжетом чи картиною, але за відповідними граматичним формами; додавання пропущеного компоненту речення (прийменників). Дані

методичні прийоми, на думку авторки, дозволять виявити особливості оформлення висловлювання як морфологічно так і синтаксично [7, с.50].

Висновки і перспективи дослідження. Дослідження умінь синтаксичного структурування у дошкільників із ЗНМ будується з урахуванням як загальних закономірностей опанування синтаксичною структурою мовлення, так і особливостей засвоєння синтаксичних умінь за наявності зазначеної логопатології. Подальші розвідки у цьому напрямку передбачають уточнення та розширення змісту логодіагностичних прийомів для вивчення умінь синтаксичного структурування у дошкільників із ЗНМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арушанова А.Г. Речь и речевое общение детей. М.: Мозаика-Синтез, 1999. 272 с.
2. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови. К.: Вища шк., 2007. 542 с.
3. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. М.: Изд-во АПН СССР, 1961. 471 с.
4. Лалаева Р.И., Серебрякова Н.В. Коррекция общего недоразвития речи у дошкольников (формирование лексики и грамматического строя). СПб.: СОЮЗ, 1999. 160 с.
5. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку // Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць: Вип. 1. К.: Актуальна освіта, 2004. С.7–35.
6. Трофименко Л.І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: монографія. К., 2014. 141 с.
7. Могильова Н.М. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи: навчальний посібник. Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2001. 123 с.

Портянко Ганна Олексіївна

магістрантка спеціальності 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – **Косенко Ю. М.**, канд. пед. наук,
доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Стаття присвячена висвітленню особливостей мовлення дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра та напрямків корекційної роботи у цій сфері. У науковій розвідці показаний взаємозв'язок розвитку мовлення дошкільників з розладами аутистичного спектра із формуванням комунікативної функції цих дітей. Також наведені